

№ 19

Utgiven av Svenska Folkförbundet.
Redaktör: Andreas Stahl, Riddaregatan 3, Reval.

25 sept.

Arvet.

Folket i Aiboland har bosatt sig här i förhistorisk tid. Därtill kan man sluta sig av det språk, som talas här ute. I detsamma förekomma ord och uttryck, som nu återfinnas i den isländska litteraturen eller i de fornsvenska skrifterna. Många ljud och former, som i nysvenskan blivit bortslipade, förekomma hos oss ännu i full användning.

Visserligen har även här språket gått en utveckling till mötes. Man vet nämligen berätta om senare invandringar. De sjöfarande hämtade med sig även böcker från Sverge och Fniland, Allt detta övade naturligtvis inflytande på språket. Men denna utveckling, har i alla fall skett rätt långsamt.

I skolorna få barnen läsa högsvenska. Men landsmålet har ändå så stor likhet med högsvenskan, att barnen efter några veckors övning reda sig därmed.

Folkets språk bär vittnesbörd om folkets härstamning.

Folkets språk är folkets arv. Det svenska språket är vårt arv. Detta arv är dyrbart. Genom detta arv hör vår lilla stam till det svenska folket.

För 40—50 år voro tiderna och möjligheterna i våra bygder andra än nu. Men det kan dock icke förnekas, att man den tiden hade rätt lite sinne för ett folks egenart. Man saknade på ledarhåll sinne för arvet, arvets helgd och arvets värde. Varför äro annars förhållanden på gränstrakterna be-
drövliga, Korkis och Wichterpal icke undandagna. Uttrycket: „Den gamla svenskan är ingenting värd,“ är egentligen ett mördaruttryck för dem, vilkas nöje är att tysta

ned svenskan. Först vill man göra slut på bygdemålet, — allt annat upphör nog sedan av sig självt. Men när man har stängt sin egen dörr för svenskan, när man har spelat bort den bästa delen av sitt arv, då har naturligtvis det „gamla språket“ mera intet värde.

Nu kämpar man på gränstrakter, där man för 40—50 år sedan vigde svenskan i skolan till griftero, för arvet. Och märk väl: man kämpar för det med växande framgång. Ty arvet från fäderna, från „de gamle“, är heligt. Och det nya språket, som vilar på det gamla, är kungsvägen till „Europa och världen.“

Som en renässanspersonlighet står framför oss pastor Mozelli. Jämför hans brev till Ev. Fost. Stift.: „Given oss lärare, som lära folket att läsa i sina biblar,“, med en prästmans på Nuckö: „Efter 30 år läser i Estland ingen svenska mera“.

Genom sin 1000-åriga historia bär det gamla såväl som det nya språket fädernas budskap till lyssnande tid. Från fäder har det kommit till söner skall det gå, vårt gamla, starka svenska språk; folkets själ, folkets arv.

Alex. Sambérg.

„De sista Dagö-svenskarna“.

Som bekant finnes på Dagö än några stycken svenskar, ättlingar av den en gång stora svenskstammen där. I Svenskbyn (Rootsikula) i Röicks socken bo svenskfamiljerna Bäckman och Greis, av vilka dock blott den förstnämnda fortfarande har svenskan som hemspråk. Det är Andreas Bäckman och hans 3 systrar, alla över

Önskas köpa

Askstock fritt. Finland

svar till E. HOLLSTEN.

Västansfjärd Finland.

60 år, som alltjämt tala den svenska Dagödialekten i hemmet. En broder, Johan, dog innevarande år. Då alla syskonen sakna bröstärvingar, synes familjen i Mickasgården dömd att utdö. I Greisgården träffade jag vid mitt besök syskonen Johan och Greta Greis. Båda förstodo och kunde nödortvigt tala svenska, varvid Greta redde sig bäst med språket. I föräldrahemmet hade båda talat svenska som hemspråk. Modern, som var född Bäckman, hade gått i svensk skriftskola. Johan Greis är gift och har minderåriga barn, vilka dock knappast torde få tillfälle lära svenska. I Röicks prästgård visade mig pastor Meri familjerna Greis och Bäckmans härstamning, ledande tillbaka till 1700-talet, då de bodde på samma plats.

I Kertells idylliska köping, en av de vackraste platser jag sett i Estland, bor den gamle Wilhelm Byså (Pisa) i samma stuga, som hans farfader innehaft. Stugan ligger omgärdad av blommor och grönska, vid „byns å“, och farfadern, tog därför namnet Byså. Han hette annars Johan Pettersson. En broder till denne, Hannas Petersson, utvandrade år 1810 till Kärrslätt, Ormsö. Sonsöner, Hans och Johan Lindström, leva kvar på Ormsö (i Kärrslätt och Fällana). Wilh. Bysås fader, Matts Johansson Byså var gift med Kersti Toren från Röicks. Svens-

kan var hemspråk i föräldrahemmet, men nu kan inte vare sig Wilh. Byså eller hans syster Pauline mycket av modersmålet. Dock förstå de något därav och fasthålla ihärdigt vid att de äro och vilja förbli svenskar.

I detta sammanhang måste jag nämna, att en författare, Paul Ariste, i Eesti Kirjandus nr. 6 skrivit en intressant artikel om dessa båda Kertellsvenskar, vari även deras starka svensketskänsla omnämnes. Förvånande nog, säger förf. dock i slutet av artikeln, att "Wilh. Byså är svensk endast till skenet och ibland också för vinnings skull". Detta omdöme tyckes mig orättvist. När föräldrarna och dessas förfäder varit svenska, och han själv vill behålla svensknamnet, bör han ha rätt därtill, även om han tvärr förgätit det mesta av sitt modersmål. Det är dock nu flera tiotal år, sedan han och systemen fingo öva det i hemmet. I svensk skola ha de ej gått och f. ö. sedan modern dött haft få tillfällen att öva svenskan. Systemen, som för snart 70 år sedan blev änka efter sin förste man, svensken Peter Taking, förstår kanske bäst modersmålet. Hon är nu över 90 år gammal, fast ännu livlig och språksam. Wilhelm Byså är 77 år, men kry och rörlig som en 50-åring. Han säger sig aldrig ha varit sjuk. Nära 70-årig gifte han sig andra gången och har nu 3 små telningar, den yngsta en 5-årig flicka. — Kanske är det trots, allt för tidigt att tala om de sista Dagösvenskarna. Wilh. Byså drömmer om att få sina barn eller någon av dem (de två äro gossar, resp. 8 och 10 år) till någon svensk skola, men på vad vis? Det kan endast gå genom upptagning till en tid i svensk familj. Kanske den saken oj vore omöjlig!

Nämnda kvarlevande Kertellsvenskar stamma från de 5 familjer, som undgingo uppsägning och utvisning år 1810, liksom de sista Röiskssvenskarna äro ättlingar av de prästgårdsbönder, som ej nådes av Hohenholms-herrarnas hårda hand år 1718, då Röickssvenskarna tvingades utflytta till Gammalsvenskby. Det är med smärta och beklämning man tänker på dessa frofaste, stolta svenskars öde. Och man tänker med sorg och fasa på den hänsynslösa hårdheten hos dem, som hade ansvaret för detta öde, greven Magnus

Stenbock, Axel Julius de la Cardies dotterson, och baronen Otto Ludvig Reinhold von Ungern-Sternberg, den sistnämnde väl känd gonom skildringarna om "Dagö torn". Föga anade väl baron Ungern-Sternberg, då hans svenska bönder drevos bort, att han själv ett par årtionden senare, 1804, skulle träffas av utvisning, fast till — Sibirien, dit han deporterades för sina smugglarebrott. — Röicks gods, som han grundade av de bortvisade böndernas jord, är åter utstyckat och byggnaderna till större delen i ruiner.

Ett mäktigt Öde vakar!

E. Adalberth.

Läraryrskommitténs årsmöte.

Söndagen den 16 dennes avhölls svenska läraryrskommitténs årsmöte å hotell „Petersburg“, i Hapsal. I anseende till det regniga vädret, lämnade de närvarandes antal övrigt att önska.

Förhandlingarna började kl 11. 30 f. m. och leddes av förbundets ordförande lekt. H. Pöhl, som föredrog årsberättelsen. Därvid konstaterades att förbundet verksamhet utåt inskränkt sig till lärardagarna på Birkas. Inåt däremot har arbetet varit intensivt. Styrelsen har uppmanat lärarna att insända sina fotografier samt biografiska uppgifter om sig själva. Detta är således en vidlyftig materialsamling, vilken nog kan vara så värdefull.

Årsmötet beslöt att utge en broschyr över förbundets verksamhet i anslutning till dess snart 10-åriga tillvaro. I broschyren skall även ingå historik över samtliga skolor. Därför beslöts uppmana skolförståndarna att insända nödiga uppgifter om resp. skolor. För att underlätta detta, ha listor med enhetliga frågor utsänts till alla skolor. Broschyrens redaktion uppdrogs åt styrelsen. De ifyllda listorna torde insändas före den 1. nov. Därefter företogs val, varvid läraren A. Stahl invaldes i styrelsen i stället för lärarinnan fru Marta Gottkampf.

Lilla Rågö.

Den 31. aug. var för Lilla Rågöborna en dag högst enastående i vårt dagliga liv. Vi hade nämligen besök av tre rikssvenska prästmän, vilka tillsammans med vår egen prost, E. Petzäll förrättade gudstjänst i vårt lilla kapell.

Här uttalades ord och utbyttes tankar, vilka hela vårt Aibolands folk hade bort vara i tillfälle att åhöra.

Skada blott, att vädret var ovanligt dåligt och åhörarna i följd därav voro få.

Vi be att få säga till de besökande ett hjärtligt tack!

Ormsö.

Saxby hemsökes av tjuvar.

Under senaste vinter och sommaren har man ofta hört bönderna klaga över stölder här och där i byn. Ibland händer det, att tjuvarna bli störda och inte få utföra sitt verk.

Så var fallet, då inbrott förövdades i en gård där folket hade kvällen förut begivit sig på slåttern.

Den gamla bondhustrun, som var ensam hemma, hörde mitt i natten buller i ett närliggande rum, varav hon genast förstod, att hon hade fått besök av objudna nattgäster. Tjuvarna fingo bråttom, då husfrun började bullra. På morgonen fann man, att fönstret stod öppet likaså dörren till klockskåpet, där man letat efter pengar, men där inga funnos för tillfället.

Den största stöld, av omkring 500 kr. i utländsk valuta, har inträffat under senaste tiden, hos toparänkan Maria Kyrkslätt, som hade gömt sin sons pengar, (vilken för tillfället befinner sig i Reval på därhus) på en säker plats, men tjuvarna, som det synes av föregående, ha gott väderkorn att leta efter pengar. De samvetslösa hava nu berövat de båda brödernas pengar. För ett par år sedan även den äldre broderns omkr. 200 kr. jämte växlar. Båda bröderna ha med svett och stor möda förtjänat dessa pengar i Amerika och på sjön under 15—16 års tid och ännu mist sin största skatt, hälsan. Därför beklagar man mycket dessa staccars män.

Man misstänker vissa personer, men bevis saknas.

Saxbyggarna borde söka hjälp mot sådana snyltgäster, och inte bry sig om hotelser och värre anfall i framtiden, för att undgå ekförluster. Snart komma de mörka höstnätterna och risken är då större.

Haagdomstolens statuter.

Generalförsamlingens juristkommission har behandlat den franska delegationens förslag om ändring av statuterna för den permanenta internationella domstolen i Haag. Flere talare uttryckte som sin uppfattning att en ev. förändring av status ej får göras för vittgående, om man skall kunna räkna med ett enhälligt godkännande vid generalförsamlingen nästa år. Ändringen skulle närmast gälla ett ökat antal domare, ev. fördelningen av mål på två kamrar samt förbud för domare att inneha officiella befattningar i sina hemland. Belgiern Henri Rolin fick av kommissionen i uppdrag att utarbeta rapport i detta ärende.

Grekisk falskmyntarband avslöjat.

Från Aten telegraferas, att polisen där avslöjat ett falskmyntarband, som sedan femton år tillbaka bedrivit sitt inbringande yrke utan att upptäckas... I två hemliga verkstäder präglades falska engelska, egyptiska och turkiska guldmünt, vilka voro så skickligt efterapade, att det var nästan omöjligt att skilja dem från äkta. Dessutom fabricerades falska 500-drakmersedlar, som voro så utmärkt gjorda, att bankerna utan vidare mottogo dem. De förfalskade utländska mynten exporterades över Pireus i stora mängder. Talrika häktningar ha ägt rum, däribland av fem juvelerare, en bekant bankir i Pireus och flera innehavare av växellokaler. De båda verkstäderna, som voro försedda med talrika moderna maskiner och tryckpressar, beslagtogs av polisen.

Olycksfall eller fadermord?

En ruskig mordaffär upprör i dessa dagar befolkningen i Tyrolen. För några dagar sedan anmälde en 22-årig student från Riga, Max Halsmann, att hans far, med vilken han förntagit en alpbestigning, hade störtat ned i en avgrund. En räddningsexpedition fann den äldre Halsmann liggande död, där studenten sagt att han störtat ned. Halsmann hade svåra sår i bakhuvudet. Distriktsläkaren kom emellertid snart under fund med, att dessa sår fcke kunde ha orsakats av fallet ned i avgrunden. Gendarmerna hittade till yttermera visso i närheten av olycksplatsen en boldig

sten, som passade in i såren. Den unge Halsmann och hans mor, som varit med på resan, togos därför i förhör. Härunder invecklade de sig i en sådan mängd motsägelser, att polisen fann sig föranlåten att häkta Max Halsmann för fadermord. Man anser, att det är fråga om ett försök att bedraga ett försäkringsbolag, då den äldre Halsmann var högt försäkrad.

Hungersnöd i Ukraina.

Missväxten i Ukraina har visat sig vara av mycket allvarligare karaktär, än man först antog. Sovjetregeringen har blivit tvungen att anslå 4 miljoner rubel (8 milj. kr.) till hjälp åt den nödlidande befolkningen.

Spansk ångare kantrar i svensk hamn.

En svårartad olycka inträffade i Hornövikens vid Ångermanälven i Nora socken. En spansk ångare, Guetaria, som under de senaste dagarna legat vit lastageplatsen och intagit props, blev på morgonen färdig och skulle avgå. Stuverimanskapet, 30 a 40 man, höll just på med surringarna, då fartyget, som sedan på torsdagen haft stark slagsida, först rullade över åt styrbord och sedan åt babord, varvid hela däckslasten, flera hundra famnar, vräktes över bord. De flesta stuveriarbetarna följde med i vattnet. Till en början trodde man att så gott som alla omkommit, men sedan räddningsarbetet pågått en halv timme, kunde man konstatera att endast en av stuveriarbetarna, en person, 40-årige stuveriarbetaren Jakob son från Torsvik, Ramvik, drunknat.

Ett flertal av de på ångaren ombordvarande stuveriarbetarna erhöillo smärre blessyrer, några dock rätt allvarsamma.

Orsaken till själva olyckan uppgives vara, att man just höll på med att vinscha opp en slinga props. Denna svängde för långt åt ena sidan, och då en båt är så hårt lastad som Guetaria, behöves det icke mycket mera för att den skall komma i gungning. Dessutom torde den omständigheten, att torr props tagits in i lastrument och rå sådan på däck, ha medverkat till olyckan.

Fartygsbogsering per radio.

På Ammersee i Bayern göres f. n. försök med ett radiofartyg,

som är inrättat på samma sätt som tyska riksmarinens spökskepp Zähringen. Dessutom har denna motorbåt — Asle heter den — egenskapen att den på en bestämd signal vänder och ögonblickligen beger sig kortaste vägen tillbaka till avsändningstationen. Befinner sändaren sig på ett annat fartyg, kan båten så att säga „bogseras“ genom fjärrstyrning. Avståndet från sändaren till den släpade båten kan vara hur kort eller hur långt som helst.

Sändningsstationen i Riederau har försetts med en helt ny apparat, som kan bli av största betydelse för den trådlösa sjöfarten. Över en karta över Ammersee hänga två visare. Har nu ett eller annat fartyg på sjön en sändareanläggning ombord, som under färden är i verksamhet, så rör sig de två, visarnas skäringspunkt över det ställe på kartan, som motsvarar fartygets position på sjön, så att man också i osiktbart väder eller dimma noga kan följa fartygets uppehållsort och kurs.

— Fyrfartygen. Fvrfartyget Åransgrund å 59° 56' 30" N 24° 57' 00" 0, utanför Helsingfors, kommer ett tillfälligt lämna sin station en dag under september och november månader d. å. för intagning av kol. Under tiden utsättes ett av Sjöfartsstyrelsens inspektionsfartyg med lotsar ombord, vilket som igenkänningstecken håller fyrfartygets stationsflagga, en gul flagga med stående blått kors, hissad.

När radion uppfanns.

I en nyligen utkommen biografi över Marconi berättas:

År 1895 var Marconi 21 år gammal. Han bodde på landet i närheten av Bologna och hade inackorderat sig i en bondgård. Han mottog inga besök och skrev och emottog blott nu och då brev. Endast till fadern vände han sig alltemellan med anhållan om pengar för instrument. Doktorn i byn var den enda, som han var förtrolig med.

På våren 1895 lyckades det honom för första gången att sända Morsesignaler på radiotelegrafisk väg. Han hade monterat en avsändare i fönstret till ett magasin och en emottagare på en kulle några hundra meter längre bort. En gosse hade placerats på kullen och skulle genom viftningar med en flagga ange, om de tre elek-

triska stötar, som ange Morsebokstavens s, hörts. Flaggan svängdes och uppfinningen var gjord. Men nu gällde det att kunna sända den över hinder, som lågo i vägen. Gossen och mottagaren ställdes bakom kullen, och han försågs med ett gevär. Om signalen skulle höras, hade han blott att avskjuta ett skott. Det small. Därmed var den svåra första etappen nådd.

En tid efter skulle uppfinningen demonstreras för en mängd notabiliteter i Rom. Man uppdelade sig i tvenne grupper, den ena vid avsändaren den andra vid mottagaren. Marconi behövde en stång. Men en sådan fanns inte. Hela demonstrationen höll på att bli uppskjuten. Då såg Marconi en kvast i ett hörn. „Det är just vad jag behöver“, utropade han och gjorde fast sina grejor vid kvastskäftet. En likadan anordning gjordes för emottagaren. Och så gick man till verket. Det lyckades. Evviva Italia, var de första ord, som radierades genom apparaten. Detta hände 1897. Fyra år senare, den 14 december 1901, radierades bokstaven s över Atlanten och därmed be-

gynte en ny aera i förbindelserna folken emellan.

Själv-mord.

Den 7. sept. kl. 3 e. m. sköt hemmansägaren Tomas Ekenäs, från Stora Rågö, sig en kula genom huvudet, vilken dödade ögonblickligen.

T. Ekenäs hade redan en längre tid klagat över smärtor i magen, vilka på självmordsdagen varit synnerligen svåra. På grund därav förmodar man även att det varit orsaken till mordet. T. E. var 59 år gammal och efterlämnar hustru och 4 döttrar.

Detta är redan det tredje självmordet på ovannämnda ö under en tid av något mer än tio år, vilket sålunda blir en ovanligt hög procent, då öns invånarantal knappt överstiger 200 personer.

Birkas.

Stöd folkhögskolans verksamhet genom köp av skolans skrifter: Ekon från „Österled“, dikter, 60 cent

Sånger från Birkas, 60 sånger, 25 cent

Birkas folkhög- och lantbruksskolas redogörelse med elevförteckning, 25 cent

Skrifterna borde finnas i varje estlandssvenskt hem. De erhållas på Birkas folkhögskola. Hapsal, eller S. O. V. -s sekretariat, Riddargatan 3, Reval

Anmälda elever bedjas observera, att, alla som tillställts proviantlista (jämte skolans redogörelse), äro antagna som elever för kursen 1928/29.

Nuckö nykterhetsförening har möte på Birkas söndagen den 7 oktober kl. 2 e. m.

Föredragsdagar

anordnas innevarande höst å följande orter och på nedan-givna tider:

Enby (hos A. Schönberg)	söndagen den	30 sept. kl. 5 e. m.
Kärslätt, Ormsö,	månd.—tisd. „	1—2 okt. „ 6 „ „
Hullo „ „	onsd. „	3 „ „ 6 „ „
Sviby „ „	torsd. „	4 „ „ 6 „ „
Klottorp, Nuckö,	fred.—lörd. „	5—6 „ „ 6 „ „
Birkas „ „	sönd. „	7 „ „ 4 „ „
Bergsby, Rikull,	månd.—tisd. „	8—9 „ „ 6 „ „

1 Kärslätt, Klottorp och Bergsby hålles 6 föredrag, å övriga orter 3 föredrag varje kväll.

Utom undertecknad medverkar husmodern vid Borgå folkhögskola (Finland), fröken Dagmar v. Essen med 2 föredrag om hemmet och dess skötsel samt 1 föredrag om trädgårdsskötsel.

Undertecknad håller tvenne jordbruksföredrag och ett i historiskt eller allmänbildande ämne.

Stor anslutning påräknas. Alla välkomna!

E. Adalberth.

SVENSK FLICKA

helst elev från Birkas som är kunnig i matlagning samt annars sparsam och ordentlig, får plats som tjänarinna hos två lärare i Wichterpal.

Närm. med lär. A. Samberg därstädes.

Första inhemska Försäkrings-Aktiebolaget EESTI LLOID

Reval, Långgatan (Pikk) 11. Tel. 6-24 & 17-03

LIVFÖRSÄKRING

BRANDFÖRSÄKRING

TRANSPORTFÖRSÄKRING

OLYCKSFALLFÖRSÄKRING

De av bolaget hittills utbetalade skadesummorna belöpa sig till över

över hundra millioner cent.

Ett bevis på till vilken oskattbar nytta försäkring är, därför

Försäkra Edert liv och Eder egendom medan tid är!

MÉRIT

SVENSK TILLVERKNING
PRISBILLIG, DRIFTSÄKER

BÅT MOTOR

med fotogendrift

Levereras med blåslamps-
eller magnettändning

AKTIEBOLAGET

FREDR. WAGNER

STOCKHOLM

VASAG. 48.